

โอวาทพระอาจารย์

นวกะ ' ๒๔

วัดบวรนิเวศวิหาร

คำนำ

หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นด้วยความปรารถนาดีของคณะนวกะ วัดบวรนิเวศวิหาร ปี ๒๕๒๔ และด้วยพลังสามัคคีของนวกะนั้น หนังสือเล่มนี้จึงได้รับการจัดพิมพ์ขึ้นเพื่อรวบรวมโอวาทของพระอาจารย์และอภินันทการแด่ท่านพุทธศาสนิกชน ผู้เป็นพุทธบริษัททั้งหลายโดยมิคิดผลตอบแทน แต่หวังผลเพียงเพื่อขอให้ท่านทั้งหลายมีความสุขตลอดกาลนานพระธรรมแผ่ไพศาลนั่นแล และโดยที่สุดแห่งวาระนี้คณะนวกะ' ๒๔ ขอกัมกราบพระคณาจารย์ ผู้อบรมสั่งสอนและให้คำปรึกษา โดยเฉพาะพระศรีวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก) และพระมหาลาภ ธนสาโร ท่านเป็นผู้เอื้อเฟื้อเป็นอย่างยิ่งตลอดจนช่วยแปลอรรถบาลีออกมาเป็นภาษาไทยด้วย.

นวกะ' ๒๔

วัดบวรนิเวศวิหาร

โอวาทพระอาจารย์

นวกะ ' ๒๔

วัดบวรนิเวศวิหาร

สารบัญ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร

สมเด็จพระญาณสังวร

(เจริญ สุวฑฺฒโน)

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนอะไร

เมื่อก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ได้มีมหาบุรุษท่านหนึ่งเกิดขึ้นมาในโลก เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ และพระนางสิริมหามายา แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ สักกชนบท ซึ่งบัดนี้อยู่ในเขตประเทศเนปาล มีพระนามว่า " สิทธัตถะ " ต่อมาอีก ๓๕ ปี พระสิทธัตถะได้ตรัสรู้ธรรม ได้พระนามตามความตรัสรู้ว่า " พุทธะ " ซึ่งไทยเราเรียกว่า " พระพุทธเจ้า " พระองค์ได้ทรงประกาศพระธรรมที่ได้ตรัสรู้แก่ประชาชน จึงเกิดพระพุทธศาสนา (คำสั่งสอนของพระพุทธะ) และบริษัท ๔ คือ ภิกษุ (สามเณร) ภิกษุณี (สามเณรี) อุบาสก อุบาสิกาขึ้นในโลกจำเดิมแต่นั้น บัดนี้ ในเมืองไทยมีแต่ภิกษุ (สามเณร) อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุนั้น คือชายผู้ถือบวช ปฏิบัติพระวินัยของภิกษุ สามเณรนั้น คือชายผู้มีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี หรือแม้อายุเกิน ๒๐ ปี แล้วเข้ามาถือบวช ปฏิบัติสิกขาของสามเณร อุบาสก อุบาสิกานั้น คือคฤหัสถ์ชายหญิงผู้นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ที่พึ่ง) และปฏิบัติอยู่ในศีลสำหรับคฤหัสถ์ บัดนี้ มีคำเรียกชายหญิงทั้งเด็ก

ทั้งผู้ใหญ่ ผู้ประกาศตนถึงพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะว่า "พุทธมามกะ" "พุทธมามิกา" แปลว่า "ผู้นับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระของตน" พระพุทธ-ศาสนาได้แผ่ออกจากประเทศถิ่นที่เกิดไปในประเทศต่าง ๆ ในโลก

หลักเคารพสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย (รัตนะ ๓) ได้แก่พระพุทธเจ้า คือ พระผู้ตรัสรู้ธรรม แล้วทรงประกาศสั่งสอนตั้งพระพุทธศาสนาขึ้น พระธรรม คือ สัจธรรม (ธรรม คือความจริง) ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และได้ทรงประกาศสั่งสอนเป็นพระศาสนาขึ้น พระสงฆ์ คือ หมู่ชนผู้ได้ฟังคำสั่งสอน ได้ปฏิบัติและได้รู้ตามพระพุทธเจ้า บางพวกออกบวชตาม ได้ช่วยนำพระพุทธศาสนาและสืบต่อวงศ์การบวชมาจนถึงปัจจุบันนี้

ทุกคนผู้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนา จะเป็นคฤหัสถ์ก็ตาม จะถือบวชก็ตาม ต้องทำกิจเบื้องต้น คือปฏิญาณตนถึงพระรัตนตรัยนี้เป็นสรณะ คือ ที่พึ่ง หรือดังที่เรียกว่านับถือเป็นพระของตน เทียบกับทางสกุล คือ นับถือพระพุทธเจ้าเป็นพระบิดา ผู้ให้กำเนิดชีวิตในทางจิตใจของตน พุทธ-ศาสนิกชนย่อมสังคมกับผู้นับถือศาสนาอื่นได้ และย่อมแสดง

ความเคารพสิ่งเคารพในศาสนาอื่นได้ตามมารยาทที่เหมาะสม เช่นเดียวกับแสดงความเคารพบิดาหรือมารดา หรือผู้ใหญ่ของคนอื่นได้ แต่ก็คงมีบิดาของตน ฉะนั้น จึงไม่ขาดจากความเป็นพุทธศาสนิกชนตลอดเวลาที่นับถือพระรัตนตรัยเป็นของตน เช่นเดียวกับเมื่อยังไม่ตัดบิดาของตนไปรับบิดาของเขามาเป็นบิดา ก็คงเป็นบุตรธิดาของบิดาตนอยู่ หรือเมื่อยังไม่แปลงสัญชาติเป็นอื่น ก็คงเป็นไทยอยู่นั่นเอง ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงไม่คับแคบ ผู้นับถือย่อมสังคมกับชาวโลกต่างชาติต่างศาสนาได้สะดวก ทั้งไม่สอนให้ลบหลู่ใคร ตรงกันข้ามกลับให้เคารพต่อผู้ควรเคารพทั้งปวง และไม่ซ่อนเร้นหวงกันธรรมไว้โดยเฉพาะ ใครจะมาศึกษาปฏิบัติก็ได้ทั้งนั้น โดยไม่ต้องมานับถือก่อน ทั้งนี้ เพราะแสดงธรรมที่เปิดทางให้พิสูจน์ได้ว่าเป็นสัจจะ (ความจริง) ที่เป็นประโยชน์สุขแก่การดำรงชีวิตในปัจจุบัน สัจธรรมที่เป็นหลักใหญ่ในพระพุทธศาสนา คือ อริยสัจ ๔

อริยสัจ แปลว่า "สัจจะของผู้ประเสริฐ (หรือผู้เจริญ)" "สัจจะที่ผู้ประเสริฐพึงรู้" "สัจจะที่ทำให้เป็นผู้ประเสริฐ" หรือแปลรวบรัดว่า "สัจจะอย่างประเสริฐ" พึงทำความเข้าใจไว้ก่อนว่า มิใช่สัจจะตามชอบใจของโลก หรือของตน

เอง แต่เป็นสัจจะทางปัญญาโดยตรง อริยสัจมี ๔ คือ

๑. ทุกข์ ได้แก่ความเกิด ความแก่ ความตาย ซึ่งมีเป็นธรรมดาของชีวิต และความโศก ความระทม ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ซึ่งมีแก่จิตใจและร่างกายเป็นครั้งคราว ความประจวบกับสิ่งที่ไม่รักไม่ชอบ ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบ ความปรารถนาไม่สมหวัง กล่าวโดยย่อก็คือ กายและใจนี้เองที่เป็นทุกข์ต่าง ๆ จะพูดว่าชีวิตนี้เป็นทุกข์ต่าง ๆ ดังกล่าวก็ได้

๒. สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากของจิตใจ คือ ดิ้นรนทะยานอยาก เพื่อที่จะได้สิ่งปรารถนาอยากได้ ดิ้นรนทะยานอยากเพื่อจะเป็นอะไรต่าง ๆ ดิ้นรนทะยานอยากที่จะไม่เป็นในภาวะที่ไม่ชอบต่าง ๆ

๓. นิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ดับตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากดังกล่าว

๔. มรรค ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ทางมีองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ เพียรพยายามชอบ สติชอบ ตั้งใจชอบ

ได้มีบางคนเข้าใจว่า พระพุทธศาสนามองในแง่ร้าย

เพราะแสดงให้เห็นแต่ทุกข์ และสอนสูงเกินกว่าที่คนทั่วไปจะรับได้ เพราะสอนให้ดับความดิ้นรนทะยานอยากเสียหมดซึ่งจะเป็นไปยาก เห็นว่าจะต้องมีผู้เข้าใจดังนี้ จึงต้องซ้อมความเข้าใจไว้ก่อนที่จะแจกอริยสัจออกไป พระพุทธศาสนามิได้มองในแง่ร้ายหรือแง่ดีทั้งสองแต่อย่างเดียว แต่มองในแง่ของสัจจะคือความจริงซึ่งต้องใช้ปัญญาและจิตใจที่บริสุทธิ์ประกอบกันพิจารณา

ตามประวัติพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ามิได้ทรงแสดงอริยสัจแก่ใครง่าย ๆ แต่ได้ทรงอบรมด้วยธรรมข้ออื่นจนผู้นั้นมีจิตใจบริสุทธิ์พอที่จะรับเข้าใจได้แล้วจึงทรงแสดงอริยสัจ ธรรมข้ออื่นที่ทรงอบรมก่อนอยู่เสมอสำหรับคฤหัสถ์นั้น คือทรงพรรณนาทาน พรรณนาศีล พรรณนาผลของทาน ศีลที่เรียกว่าสวรรค์ (หมายถึงความสุขสมบูรณ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากทาน ศีล แม้ในชีวิตนี้) พรรณนาโทษของกาม (สิ่งที่ผูกใจให้รักใคร่ปรารถนา) และอานิสงส์ คือผลดีของการที่พรากใจออกจากกามได้ เทียบด้วยระดับการศึกษาปัจจุบัน ก็เหมือนอย่างทรงแสดงอริยสัจแก่นักศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย ส่วนนักเรียนที่ต่ำลงมาก็ทรงแสดงธรรมข้ออื่นตามสมควรแก่ระดับ พระพุทธเจ้าจะไม่ทรงแสดงธรรมที่สูงกว่าระดับของผู้ฟัง ซึ่ง

จะไม่เกิดประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย แต่ผู้ที่มุ่งศึกษาแสวงหาความรู้ แม้จะยังปฏิบัติไม่ได้ ก็ยังเป็นทางเจริญความรู้ในสัจจะที่ตอบได้ตามเหตุผล และอาจพิจารณาผ่อนลงมาปฏิบัติทั้งที่ยังมีตัณหา คือความอยากดังกล่าวอยู่นั่นแหละ ทางพิจารณานั้นพึงมีได้ เช่นที่จะกล่าวเป็นแนวคิดดังนี้

๑. ทุก ๆ คนปรารถนาสุข ไม่ต้องการทุกข์ แต่ทำไมคนเราจึงยังต้องเป็นทุกข์ และไม่สามารถจะแก้ทุกข์ของตนเองได้ บางทียิ่งแก้ก็ยิ่งเป็นทุกข์มาก ทั้งนี้ ก็เพราะไม่รู้เหตุผลตามเป็นจริงว่า อะไรเป็นเหตุของทุกข์ อะไรเป็นเหตุของสุข ถ้าได้รู้แล้วก็จะแก้ไขได้ คือ ละเหตุที่ให้เกิดทุกข์ ทำเหตุที่ให้เกิดสุข อุปสรรคที่สำคัญอันหนึ่งก็คือใจของตนเอง เพราะคนเราตามใจตนเองมากไป จึงต้องเกิดเดือดร้อน

๒. ที่พูดกันว่าตามใจตนเองนั้น โดยที่แท้ก็คือตามใจตัณหาคือความอยากของใจ ในขั้นโลก ๆ นี้ ยังไม่ต้องดับความอยากให้หมด เพราะยังต้องอาศัยความอยาก เพื่อสร้างโลกหรือสร้างตนเองให้เจริญต่อไป แต่ก็ต้องมีการควบคุมความอยากให้อยู่ในขอบเขตที่สมควร และจะต้องรู้จักอิ่มรู้จักพอในสิ่งที่ควรอิ่มควรพอ ดับตัณหาได้เพียงเท่านี้ก็พอครองชีวิตอยู่เป็นสุขในโลก ผู้ก่อไฟเผาตนเองและเผาโลกอยู่ทุกกาลสมัย

ก็คือ ผู้ที่ไม่ควบคุมตัณหาของใจให้อยู่ในของเขต ถ้าคนเรามีความอยากจะได้วิชา ก็ตั้งใจพากเพียรเรียน มีความอยากจะได้ทรัพย์ ยศ ก็ตั้งใจเพียรทำงานให้ดี ตามกำลังตามทางที่สมควร ดังนี้แล้วก็ใช้ได้ แปลว่า ปฏิบัติมรรคมีองค์ ๘ ในทางโลก และก็อยู่ในทางธรรมด้วย

๓. แต่คนเราต้องมีการพักผ่อน ร่างกายก็ต้องมีการพัก ต้องให้หลับ ซึ่งเป็นการพักทางร่างกาย จิตใจก็ต้องมีเวลาที่ปล่อยให้ว่าง ถ้าจิตใจยังมุ่งคิดอะไรอยู่ไม่ปล่อยความคิดนั้นแล้วก็หลับไม่ลง ผู้ที่ต้องการมีความสุขสนุกสนานจากรูป เสียงทั้งหลาย เช่น ชอบฟังดนตรีที่ไพเราะ หากจะถูกเกณฑ์ให้ต้องฟังอยู่นานเกินไป เสียงดนตรีที่ไพเราะที่ดังจ่อหูอยู่นานเกินไปนั้น จะก่อให้เกิดความทุกข์อย่างยิ่ง จะต้องการหนีไปให้พ้น ต้องการกลับไปอยู่กับสภาวะที่ปราศจากเสียง คือความสงบ จิตใจของคนเราต้องการความสงบดังนี้อยู่ทุกวันวันหนึ่งเป็นเวลาไม่น้อย นี้คือความสงบใจ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความสงบความดิ้นรนทะยานอยากของใจ ซึ่งเป็นความดับทุกข์นั่นเอง ฉะนั้น ถ้าทำความเข้าใจให้ดีว่า ความดับทุกข์ก็คือความสงบใจ ซึ่งเป็นอาหารใจที่ทุก ๆ คนต้องการอยู่ทุกวัน ก็จะค่อยเข้าใจในข้อนิโรธนี้ขึ้น

๔. ควรคิดต่อไปว่า ใจที่ไม่สงบนั้น ก็เพราะเกิดความดิ้นรนขึ้น และก็บัญชาให้ทำ พูด คิด ไปตามใจที่ดิ้นรนนั้น เมื่อปฏิบัติตามใจไปแล้วก็อาจสงบลงได้ แต่การที่ปฏิบัติไปแล้วนั้น บางทีชั่วเวลาประเดี๋ยวเดียวก็ให้เกิดทุกข์โทษอย่างมหันต์ บางทีเป็นมลทินโทษที่ทำให้เสียใจไปช้านาน คนเช่นนี้ ควรทราบว่า ท่านเรียกว่า "ทาสของตัณหา" ฉะนั้นจะมีวิธีทำอย่างไรที่จะไม่แพ้ตัณหา หรือจะเป็นนายของตัณหาในใจของตนเองได้ วิธีดังกล่าวนี้ก็คือ มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่

๑. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ คือ เห็นอริยสัจ ๔ หรือเห็นเหตุผลตามเป็นจริง แม้โดยประการที่ผ่อนพิจารณาลงดังกล่าวมาโดยลำดับ

๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือ ดำริ หรือคิดออกจากสิ่งที่ผูกพันให้เป็นทุกข์ ดำริในทางไม่พยาบาทมุ่งร้าย ดำริในทางไม่เบียดเบียน

๓. สัมมาวาจา วาจาชอบ แสดงในทางเว้น คือ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียดให้แตกร้าวกัน เว้นจากพูดคำหยาบร้าย เว้นจากพูดเพ้อเจ้อไม่เป็นประโยชน์

๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ แสดงในทางเว้น

คือ เว้นจากการฆ่า การทรมาน เว้นจากการลัก เว้นจากการประพฤติผิดในทางกาม

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ คือเว้นจากมิจฉาอาชีวะ (อาชีพผิด) สำเร็จชีวิตด้วยอาชีพที่ชอบ

๖. สัมมาวายามะ เพียรพยายามชอบ คือ เพียรระวังบาปที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วมิให้เสื่อมแต่ให้เจริญยิ่งขึ้น

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือ ระลึกไปในที่ตั้งของสติที่ดีทั้งหลาย เช่น ในสติปัฏฐาน ๔ คือกาย เวทนา จิต ธรรม

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ คือ ทำใจให้เป็นสมาธิ (ตั้งมั่นแน่วแน่) ในเรื่องที่ตั้งใจจะทำในทางที่ชอบ

มรรคมีองค์ ๘ นี้ เป็นทางเดียว แต่มีองค์ประกอบเป็น ๘ และย่อลงได้ในสิกขา (ข้อที่พึงศึกษาปฏิบัติ) คือ

สีลสิกขา สิกขาคือศีล ได้แก่วาจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ พูดโดยทั่วไป จะพูดจะทำอะไรก็ให้ถูกชอบ อย่าให้ผิด จะประกอบอาชีพอะไรก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังไม่มีอาชีพ เช่น เป็นนักเรียนต้องอาศัยท่านผู้ใหญ่อุปการะ ก็ให้ใช้ทรัพย์ที่ท่าน

ให้มาตามส่วนที่ควรใช้ ไม่ใช้อย่างสุรุ่ยสุร่ายเหลวแหลก ศึกษาควบคุมตนเองให้งดเว้นจากความคิดที่จะประพฤติตนที่จะเลี้ยงตนเลี้ยงเพื่อนไปในทางที่ผิดที่ไม่สมควร

จิตตสิกขา สิกขาคือจิต ได้แก่เพียรพยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ พูดโดยทั่วไป เรื่องจิตของตนเป็นเรื่องสำคัญ ต้องพยายามศึกษาฝึกฝน เพราะอาจฝึกได้โดยไม่ยากด้วย แต่ขอให้เริ่ม เช่นเริ่มฝึกตั้งความเพียร ฝึกให้ระลึกจดจำ และระลึกถึงเรื่องที่เป็นประโยชน์ และให้ตั้งใจแน่วแน่ สิกขาข้อนี้ใช้ในการเรียนได้เป็นอย่างดี เพราะการเรียนจะต้องมีความเพียร ความระลึก ความตั้งใจ

ปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญา ได้แก่เห็นชอบ ดำริชอบ พูดโดยทั่วไป มนุษย์เจริญขึ้นก็ด้วยปัญญาที่พิจารณา และลงความเห็นในทางที่ถูกที่ชอบ ดำริชอบ ก็คือพิจารณาโดยชอบ เห็นชอบ ก็คือลงความเห็นที่ถูกต้อง นักเรียนผู้ศึกษาวิชาการต่าง ๆ ก็มุ่งให้ได้ปัญญาสำหรับที่จะพินิจพิจารณาและลงความเห็นโดยความถูกชอบ ตามหลักแห่งเหตุผลตามเป็นจริง และโดยเฉพาะควรอบรมปัญญาในไตรลักษณ์และปฏิบัติพรหมวิหาร ๔

ไตรลักษณ์

หมายถึงลักษณะที่ทั่วไปแก่สังขารทั้งปวง คือ **อนิจจะ ทุกขะ อนัตตา**

อนิจจะ ไม่เที่ยง คือไม่ดำรงอยู่เป็นนิตย์นิรันดร์ เพราะเมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องดับในที่สุด ทุก ๆ สิ่งจึงมีหรือเป็นอะไรขึ้นมาแล้ว ก็กลับไม่มี เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ชั่วคราวเท่านั้น

ทุกขะ ทนอยู่คงที่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ เหมือนอย่างถูกบีบคั้นให้ทรุดโทรมเก่าแก่ไปอยู่เรื่อย ๆ ทุก ๆ คนผู้เป็นเจ้าของสิ่งเช่นนี้ ก็ต้องทนทุกข์เดือดร้อนไม่สบายไปด้วย เช่นไม่สบายเพราะร่างกายป่วยเจ็บ

อนัตตา ไม่ใช่อัตตา คือ ไม่ใช่ตัวตน อนัตตานี้ ขออธิบายเป็นลำดับชั้นสามชั้นดังต่อไปนี้

๑. ไม่ยึดมั่นกับตนเกินไป เพราะถ้ายึดมั่นกับตนเกินไปก็ทำให้เป็นคนเห็นแก่ตนถ่ายเดียว หรือทำให้หลงตน ลืมตน มีอคติ คือลำเอียงเข้ากับตน ทำให้ไม่รู้จักตนตามเป็นจริง เช่นคิดว่า ตนเป็นฝ่ายถูก ตนต้องได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ ด้วยความยึดมั่นตนเองเกินไป แต่ตามที่เป็นจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่

๒. บังคับให้สิ่งต่าง ๆ รวมทั้งร่างกายและจิตใจไม่ให้

เปลี่ยนแปลงตามความต้องการไม่ได้ เช่นบังคับให้เป็นหนุ่มสาวสวยงามอยู่เสมอไม่ได้ บังคับให้ภาวะของจิตใจชุ่มชื่นว่องไวอยู่เสมอไม่ได้

๓. สำหรับผู้ที่ได้ปฏิบัติไปได้จนถึงขั้นสูงสุด เห็นสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งร่างกายและจิตใจเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตนทั้งสิ้นแล้ว ตัวตนจะไม่มี ตามพระพุทธภาษิตที่แปลว่า "ตนย่อมไม่มีแก่ตน" แต่ก็ยังมีผู้รู้ซึ่งไม่ยึดมั่นอะไรในโลก ผู้รู้นี้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็สามารถปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ให้เป็นไปตามสมควรแก่สถานที่และสิ่งแวดล้อม โดยเที่ยงธรรมล้วน ๆ (ไม่มีกิเลสเจือปน)

พรหมวิหาร ๔

คือ ธรรมสำหรับเป็นที่อาศัยอยู่ของจิตใจที่ดี มี ๔ ข้อดังต่อไปนี้

๑. เมตตา ความรักที่จะให้เป็นสุข ตรงกันข้ามกับความเกลียดที่จะให้เป็นทุกข์ เมตตาเป็นเครื่องปลูกอัธยาศัยเอื้ออารี ทำให้มีความหนักแน่นในอารมณ์ ไม่ร้อนวู่วาม เป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกเป็นมิตร ไม่เป็นศัตรู ไม่เบียดเบียนใครแม้สัตว์เล็กเพียงไหน ให้เดือดร้อนทรมานด้วยความเกลียด

โกรธ หรือสนุกก็ตาม

๒. กรุณา ความสงสารจะช่วยให้พ้นทุกข์ ตรงกันข้ามกับความเบียดเบียน เป็นเครื่องปลูกอัธยาศัยเผื่อแผ่เจือจาน ช่วยผู้ที่ประสบทุกข์ยากต่าง ๆ กรุณานี้เป็นพระคุณสำคัญข้อหนึ่งของพระพุทธเจ้า เป็นพระคุณสำคัญข้อหนึ่งของพระมหากษัตริย์ และเป็นคุณข้อสำคัญของท่านผู้มีคุณทั้งหลายมีมารดาบิดาเป็นต้น

๓. มุทิตา ความพลอยยินดีในความได้ดีของผู้อื่น ตรงกันข้ามกับความริษยาในความดีของเขา เป็นเครื่องปลูกอัธยาศัยส่งเสริมความดี ความสุข ความเจริญ ของกันและกัน

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ในเวลาที่ควรวางใจ เช่นในเวลาที่ผู้อื่นถึงความวิบัติ ก็วางใจเป็นกลาง ไม่ดีใจว่าศัตรูถึงความวิบัติ ไม่เสียใจว่าคนที่รักถึงความวิบัติ ด้วยพิจารณาในทางกรรมว่า ทุก ๆ คนมีกรรมเป็นของตน ต้องเป็นทายาทรับผลของกรรมที่ตนได้ทำไว้เอง ความเพ่งเล็งถึงกรรมเป็นสำคัญดังนี้ จนวางใจลงในกรรมได้ ย่อมเป็นเหตุถอนความเพ่งเล็งบุคคลเป็นสำคัญ นี้แหละเรียกว่า อุเบกขา เป็นเหตุปลูกอัธยาศัยให้เพ่งเล็งถึงความผิดถูกชั่วดีเป็นข้อสำคัญ ทำให้เป็นคนมีใจยุติธรรมในเรื่องทั่ว ๆ ไปด้วย

ธรรม ๔ ข้อนี้ ควรอบรมให้มีในจิตใจด้วยวิธีคิดแผ่ใจประกอบด้วยเมตตาเป็นต้น ออกไปในบุคคลและในสัตว์ทั้งหลาย โดยเจาะจง และโดยไม่เจาะจงคือทั่วไป เมื่อหัดคิดอยู่บ่อย ๆ จิตใจก็จะอยู่กับธรรมเหล่านี้บ่อยเข้า แทนความเกลียด โกรธเป็นต้นที่ตรงกันข้าม จนถึงเป็นอัธยาศัยขึ้น ก็จะมีความสุขมาก

นิพพานเป็นบรมสุข

ได้มีภาษิตกล่าวไว้ แปลว่า "นิพพานเป็นบรมสุข คือสุขอย่างยิ่ง" นิพพาน คือความละตัณหา ในทางโลกและทางธรรมทั้งหมด ปฏิบัติโดยไม่มีตัณหาทั้งหมด คือ การปฏิบัติถึงนิพพาน

ได้มีผู้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า "ธรรม" (ตลอดถึง) "นิพพาน" ที่ว่า "เป็นสนฺทิฏฺฐิโก อันบุคคลเห็นเอง" นั้นอย่างไร ? ได้มีพระพุทธดำรัสตอบโดยความว่าอย่างนี้ คือผู้ที่มีจิตถูกราคะ โทสะ โมหะ ครอบงำเสียแล้ว ย่อมเกิดเจตนาความคิดเพื่อเบียดเบียนตนบ้าง ผู้อื่นบ้าง ทั้งสองฝ่ายบ้าง ต้องได้รับทุกข์โทมนัสแม้ทางใจ เมื่อเกิดเจตนาขึ้นดังนั้นก็ทำให้ประพฤติทุจริตทางไตรทวาร คือ กาย วาจา ใจ

และคนเช่นนั้นย่อมไม่รู้ประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองตามเป็นจริง แต่ว่าเมื่อละความชอบ ความชัง ความหลงเสียได้ ไม่มีเจตนาความคิดที่จะเบียดเบียนตนและผู้อื่นทั้งสองฝ่าย ไม่ประพฤติทุจริตทางไตรทวาร รู้ประโยชน์ตนประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองตามเป็นจริง ไม่ต้องเป็นทุกข์โทมนัสแม้ด้วยใจ "ธรรม (ตลอดถึง) นิพพาน" ที่ว่า "เห็นเอง" คือเห็นอย่างนี้ ตามที่ตรัสอธิบายนี้ เห็นธรรมก็คือ เห็นภาวะหรือสภาพแห่งจิตใจของตนเอง ทั้งในทางไม่ดีทั้งในทางดี จิตใจเป็นอย่างไรก็ให้รู้อย่างนั้นตามเป็นจริง ดังนี้เรียกว่า เห็นธรรม ถ้ามีคำถามว่า จะได้ประโยชน์อย่างไร ? ก็ตอบได้ว่า ได้ความดับทางใจ คือ จิตใจที่ร้อนรุ่มด้วยความโลภ โกรธ หลงนั้น เพราะมุ่งออกไปข้างนอก หากได้นำใจกลับเข้ามาดูใจเองแล้ว สิ่งที่ร้อนจะสงบเอง และให้สังเกตจับตัวความสงบนั้นให้ได้ จับไว้ให้อยู่ เห็นความสงบดังนี้ คือเห็นนิพพาน วิธีเห็นธรรม เห็นนิพพาน ตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสอธิบายไว้ จึงเป็นวิธีที่คนธรรมดาทั่ว ๆ ไปปฏิบัติได้ ตั้งแต่ขั้นธรรมดาต่ำ ๆ ตลอดถึงขั้นสูงสุด

อริยสัจ ไตรลักษณ์ และนิพพาน "เป็นสัจธรรม"

ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ และได้ทรงแสดงสั่งสอน (ดังแสดงในปฐมเทศนาและในธรรมนิยาม) เรียกได้ว่าเป็น "ธรรมสัจจะ" สัจจะทางธรรมเป็นวิสัยที่พึงรู้ได้ด้วยปัญญา อันเป็นทางพ้นทุกข์ในพระพุทธศาสนา แต่ทางพระพุทธศาสนา ก็ได้แสดงธรรมในอีกหลักหนึ่งคู่กันไป คือ ตาม "โลกสัจจะ" สัจจะทางโลก คือแสดงในทางมีตน มีของตน เพราะโดยสัจจะทางธรรมที่เด็ดขาดย่อมเป็นอนัตตา แต่โดยสัจจะทางโลกย่อมมีอัตตา ดังที่ตรัสว่า "ตนแลเป็นที่พึ่งของตน" ในเรื่องนี้ได้ตรัสไว้ว่า "เพราะประกอบเครื่องรถเข้า เสียงว่ารถย่อมมีฉันใด เพราะขันธ์ทั้งหลายมีอยู่ สัตว์ก็ย่อมมีฉันนั้น" ธรรมในส่วนโลกสัจจะ เช่น ธรรมที่เกี่ยวแก่การปฏิบัติในสังคมมนุษย์ เช่นทิศหก แม้ศีลกับวินัยบัญญัติทั้งหลายก็เช่นเดียวกัน ฉะนั้น แม้จะปฏิบัติอยู่เพื่อความพ้นทุกข์ทางจิตใจตามหลักธรรมสัจจะ ส่วนทางกายและทางสังคม ก็ต้องปฏิบัติอยู่ในธรรมตามโลกสัจจะ ยกตัวอย่างเช่น บัดนี้ตนอยู่ในภาวะอันใด เช่นเป็นบุตรธิดา เป็นนักเรียน เป็นต้น ก็พึงปฏิบัติธรรมตามควรแก่ภาวะของตน และควรพยายามศึกษานำธรรมมาใช้ปฏิบัติแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นประจำวัน พยายามให้มีธรรมใน

ภาคปฏิบัติขึ้นทุก ๆ วัน ในการเรียน ในการทำงาน และในการอื่น ๆ เห็นว่า ผู้ปฏิบัติดังนี้จะเห็นเองว่า ธรรมมีประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชีวิตอย่างแท้จริง.

เวลากินคน คนกินเวลา

พระธรรมดิลก

(วิชมัย ปุญฺญาราโม)

เวลากินคน, คนกินเวลา

คนที่ไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักค่าของเวลา ไม่รู้จักค่านิยม หรือรู้ค่านิยมในทางผิด ไม่รู้จักความเดือดร้อนของคนอื่น รู้แต่จะหาความสุขให้แก่ตนเท่านั้น

ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการริษยา
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการข่มเหงกัน
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการเอาเปรียบกัน
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการเห็นผิด เล่นการพนัน
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการคอรัปชั่น
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการหลงทางวัตถุ
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการลืมตัวยากจน
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการเกียจคร้าน
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการอ้อนวอน
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการทรงเจ้า เข้าผี
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยการรอโชค รอวาสนา
ให้เวลาสูญเปล่าด้วยผ่านไปทั้งกลางวันกลางคืน

คนที่มีพฤติกรรมอย่างนี้ ภาษาวัดเรียกว่า **คนรกโลก หรือคนที่ปล่อยให้ " เวลากินคน "**

ในทางตรงกันข้าม คนที่รู้จักตัวเอง ไม่ยอมให้เวลาล่วงไปเปล่า ด้วยรู้จักค่าของเวลา เห็นเวลาเป็นเงินเป็นทอง มีความอุตสาหะพากเพียรพยายาม ก่อให้เกิดประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ทั้งประโยชน์ส่วนรวม

ให้เวลามีค่าด้วยการทำงาน

ให้เวลามีค่าด้วยความพอใจในหน้าที่

ให้เวลามีค่าด้วยการเห็นโทษของการพนัน

ให้เวลามีค่าด้วยความขยัน แก้ยากจน

ให้เวลามีค่าด้วยความเชื่อที่ถูกต้อง โดยเชื่อกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อความที่คนเราต่างมีกรรมเป็นของ ๆ ตน

ให้เวลามีค่าด้วยการพูดภาษาดอกไม้

ให้เวลามีค่าด้วยรู้จักประสานประโยชน์ของกันและกัน

ให้เวลามีค่าด้วยการตั้งตนไว้ในทางที่ชอบตามเพศตามวัย

ให้เวลามีค่าด้วยการรักษาจิตของตน

พฤติกรรมต่าง ๆ ของคนอย่างนี้ภาษาวัดเรียกว่า **คนไม่รกโลก** เกิดมาทั้งทีต้องเอาดีให้ได้ มิให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนเพราะการกระทำของตัวเอง อย่างนี้แลเรียกว่า "คนกินเวลา."

ความเข้าใจถูกต้อง

ในพระพุทธศาสนา

พระเทพกวี

(บุญธรรม จิณฺณธมฺโม)

ความเข้าใจถูกต้องในพระพุทธศาสนา

ประเทศไทย หรือคนไทย นับว่ามีโชคดีมาก ที่บรรพบุรุษได้น้อมนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นหลักปฏิบัติ เป็นวัฒนธรรม เป็นแนวแห่งการประพฤติตน จนคนไทยได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชน เกือบ ๑๐๐ % ของประเทศ ได้นำเอาพระพุทธศาสนามาปฏิบัติที่ตน นับแต่การเกิดจนถึงความตาย ในที่สุดของชีวิต ข้อนี้เราควรจะนึกถึงความฉลาดของท่านบรรพบุรุษที่สามารถนำเอา ยึดเอาพระพุทธศาสนาไว้ได้.

แต่ยังมีผู้ที่เข้าใจในเรื่องศาสนาผิดเพี้ยนไปบ้าง หรือว่ามีความเข้าใจเสียว่าพระพุทธศาสนาเป็นธรรมะที่ลึกซึ้งและยากเกินไป จะควรปฏิบัติกันอย่างจริงจังต่อเมื่อถึงเวลาที่มีวัยอันชราเข้ามาถึงแล้ว หรือถ้าจะพูดกันอย่างง่าย ๆ ว่า พระพุทธ-ศาสนา คนที่ควรปฏิบัติธรรมโดยตรงคือคนแก่ที่หมดการหมดงานแล้ว ความเข้าใจอย่างนี้ เป็นความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องอย่างแน่นอน.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงแสดงพระพุทธศาสนาตั้งแต่เบื้องต้นจนถึงวันที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพานสำหรับ

ประชาชนปฏิบัติเป็นขั้นตอน มีธรรมะต่าง ๆ กัน ที่บุคคลควรปฏิบัติตามภาวะแห่งวัย และฐานะเพื่อให้เหมาะสม เพราะฉะนั้น การที่จะเข้าใจว่า ธรรมะ เป็นเรื่องของคนแก่นั้นควรเลิกเข้าใจกันได้อย่างเด็ดขาดแล้ว แต่เป็นที่น่าพอใจว่าในปัจจุบันนี้ สำนักพระอาจารย์ที่สอนกัมมัฏฐานทั้งในกรุงเทพ ฯ และในต่างจังหวัด มีประชาชนทุกวัยทุกเพศไปศึกษาปฏิบัติกันมาก ควรมาเริ่มเข้าใจและศึกษาพระพุทธศาสนาตั้งแต่ในวัยเริ่มต้น หรือสถาบันการศึกษาทุกแห่งควรจะชี้นำในทางที่ถูกแก่เยาวชน เป็นการวางรากฐานทางจิตใจ ซึ่งจะทำให้เกิดกำลังใจ เกิดความมั่นคงทางใจ ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ทำให้เกิดความสงบสุขแห่งสังคมของชาวพุทธเรา โดยเฉพาะในประเทศชาติของเรา พระพุทธศาสนาเริ่มแต่ในเบื้องต้นที่มีสอนปรากฏออกมาแก่ชาวโลก เป็นทางแห่งสันติสุขทั้งสิ้น.

จะขอกล่าวแต่เบื้องต้นก่อน เมื่อทรงตรัสรู้ใหม่ ๆ ขณะที่ทรงเอิบอิ่ม (ธัมมปีติ) ในธรรม หลังจากได้ตรัสรู้ ได้ทรงค้นพบสัจจธรรม ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่ ทรงรำลึกถึงธรรมที่จะทำให้สัตวโลก หรือมวลมนุษย์มีความสุข ได้ทรงเปล่งอุทานขึ้นว่า ความไม่เบียดเบียนกัน คือความสำรวมระวังในสัตว์ทั้งหลายเป็นความสุขในโลก การกำจัดเสียซึ่งอัสมิมานะ

(ความเห็นแก่ตัว) เป็นความสุขอย่างยิ่ง นี้เป็นความนึกคิดของพระองค์ในเบื้องต้น ตลอดเวลาที่ทรงสอนธรรมะอยู่ ๔๕ ปี เริ่มแต่การแสดงธรรมครั้งแรกแก่ภิกษุเบญจวัคคีย์ (๕ รูป) ด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงแสดงธรรมเพื่อให้มวลมนุษย์มีความสุขตามพื้นฐาน คือหลักสายกลาง ที่นับว่าเป็นหลักปฏิบัติอย่างดียิ่ง เพื่อกำจัดกิเลส และเป็นทางปฏิบัติโดยตรง แต่จะยังไม่ยกขึ้นกล่าว จะขอนำท่านผู้อ่านให้เข้าใจถึงพระดำรัสครั้งสุดท้าย ที่ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งปวง มีเสื่อม มีสิ้นเป็นธรรมดา เธอทั้งหลาย จงทำประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด นี่เป็นพระดำรัสครั้งสุดท้าย.

ในระยะเริ่มแรกที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้เผยแพร่ออกไป ได้ทรงแสดงพื้นฐานและคำสั่งสอนของพระองค์ในท่ามกลางพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป สรุปเป็นหลักได้ว่า

๑. การไม่ทำบาปทั้งปวง

๒. การทำความดีให้ถึงพร้อมเสมอ

๓. การทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วหรือผ่องใส

ทั้ง ๓ นี้ เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา หรือเป็นหลักพระพุทธศาสนา.

เป็นอันว่า ที่กล่าวมาโดยสังเขปนี้ เบื้องต้นพระพุทธองค์ทรงรำพึงและเปล่งพระอุทานออกมาว่า "ความไม่เบียดเบียนกันของมวลมนุษย์และความกำจัดเสียได้ซึ่งความเห็นแก่ตัวเป็นความสุขอย่างยิ่ง" และทรงแสดงหลักให้ปฏิบัติอย่างสำคัญ คือ ให้ละชั่ว ให้ทำดี ทำใจให้ผ่องแผ้ว ทั้งทรงเตือน ทรงประทานให้รำลึกอย่างสำคัญในเมื่อพระองค์จะต้องเสด็จดับขันธปรินิพพานไปว่า ชีวิตสังขารร่างกาย มีความสิ้นและความเสื่อมเป็นธรรมดา ให้มองเห็นความจริงของชีวิตว่าต้องเป็นอย่างนี้ สิ่งที่เราต้องทำในระหว่างที่มีชีวิตอยู่คือการบำเพ็ญประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และต้องมีอัปมาทธรรม ความไม่ประมาทเป็นหลักที่สำคัญในอันที่จะทำชีวิตให้เป็นประโยชน์ พูดตรง ๆ คือยึด "ความไม่ประมาท" เป็นหลักใจ เป็นพื้นฐานอย่างมั่นคง.

จะขอพูดอย่างสั้น ๆ ว่า ที่ไม่ให้ประมาทนั้นทำอย่างไร

๑. ไม่ประมาทในวัย ว่าเรายังหนุ่มสาว

๒. ไม่ประมาทว่าเราไม่มีโรคภัยเบียดเบียน (เพราะอาจเกิดเมื่อไรก็ได้)

สิ่งที่ต้องรีบทำอย่างสำคัญ คือ

๑. ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ (หมายถึงทำ

ความชอบ ดีทุกอย่าง ทั้งการประกอบอาชีพและการดำรงตนอยู่ เพื่อให้มีหลักฐานมั่นคง)

๒. ทำความคิดความเห็นให้ชอบให้ถูกต้องในการที่จะละบาป ทำบุญ อย่าหลงทาง

เมื่อเป็นดั่งนี้ ชีวิตเรา เริ่มต้นแต่เกิดจนถึงตาย เรายึดหลักพระศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติดั่งนี้ จะได้รับผลดี ผลชอบแก่ชีวิตอย่างแน่นอน จึงควรเข้าใจพระพุทธศาสนาให้ถูกต้องแล้วสนใจปฏิบัติ.

สุโข พุทฺธานมุปฺปาโท

ความอุบัติเกิดขึ้นมาของพระพุทธเจ้า เป็นเหตุให้มวลสัตว์โลกมีความสุขแท้.

เตรียมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์

พระราชบัณฑิต

(แจ่ม ธมฺมสาโร)

เตรียมฉลองกรุงรัตนโกสินทร์

งานฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ครบ ๒๐๐ ปี สถาปนาเมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๓๒๕ เรากำลังเกรื่นกันอย่างเต็มที่ ซึ่งไม่มีงานอะไรเสมอเหมือน แล้วก็เช่นเดียวกันไม่มีงานอะไรที่ประชาชนพลเมืองจะยินดีต้อนรับอย่างนี้ แม้ชาวต่างประเทศจำนวนไม่น้อยที่จะได้มาชมงานฉลองหรือสมโภช (ฉลอง=ทำบุญสมโภช =บริโภคร่วมกัน อาจมีเพียงไม่กี่ประเทศที่ไม่ค่อยชอบ และมองค้อนเราอยู่ เพราะหมั่นไส้ที่เรามีอะไรดี ๆ คุยกันมาก แต่นั่นก็เป็นเรื่องของเขา เราช่วยไม่ได้ ใครจะค้อนเราให้ลูกตาพลิกกลับไปมาสักกี่ตลบก็ช่าง ส่วนเราจะทำของเราด้วยสามัคคีธรรมและเมตตาธรรม ตามแบบของชาวพุทธและชาวเสรีนคร มีหลักดำรงมั่นคง คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เราสบตาสถาบันใหญ่นี้แล้ว ร้องอ้ออยู่เสมอเป็นนิตย์นิรันดร คือ อ้อชาติ อ้อศาสนา อ้อพระมหากษัตริย์ อันเป็นที่รักเคารพ เทิดทูนเป็นอย่างยิ่ง กรุงรัตนโกสินทร์ของเราได้ย้ำสถาบันใหญ่ทั้ง ๓ นี้ให้ขึ้นใจยิ่งขึ้น – –

การเตรียมฉลองครั้งนี้ จึงต้องให้เหมาะสมสวยงามจริง ๆ พากันเลิกละสิ่งที่ไม่ดีทิ้งไปเอาสิ่งที่ดีและสิ่งที่บริสุทธิ์ไว้ เหมือน

กรรมวิธีกินไข่ต้ม เราปอกเปลือกทิ้งไปเหมือนทิ้งความชั่ว เรากินไข่ขาวเหมือนทำความดี แล้วกินไข่แดงเหมือนทำใจให้บริสุทธิ์ ละอกุศลกรรมบถทิ้งไปเหมือนทิ้งเปลือกไข่ ทำกุศลกรรมบถไว้เหมือนกินไข่ขาว แล้วขจัดอกุศลมูลคือ โลภะ โทสะ โมหะ ให้สิ้นไปเป็นประการสุดท้ายเหมือนกินไข่แดงเป็นที่สุด ทำดังนี้ ความชั่วก็หมด ความดีก็มี ใจก็บริสุทธิ์ผ่องใส อันดับแรกเพื่อให้การฉลองนี้เป็นไปด้วยความสวยงามจริง ๆ ขอเสนอ – –

๑. เลิกมือปืนอาชีพ

มือปืนอาชีพรับจ้างนี้เป็นอาชีพร้ายแรงสะเทือนขวัญ และเป็นอาชีพที่ต้องเรียงคิวกันรับผิดชอบหลายฝ่าย คือทั้งผู้รับจ้าง และผู้จ้าง ผู้รับจ้างไม่มีทางจะได้อะไรคุ้ม คือได้เงินเท่าไร ๆ ก็ไม่คุ้มกับชีวิตคนที่ตนฆ่า และชีวิตของตนเองก็หมดความเป็นคนดีกลายเป็นฆาตกรไปทันที มือปืนจะต้องรับผิดต่อไปทั้งทางกฎหมายบ้านเมือง และผู้จ้างนั้นก็จะหาทางฆ่าปิดปาก ส่วนผู้จ้างก็จะต้องรับผิดชอบต่าง ๆ ทั้งในกรณีผิดกฎหมาย และในกรณีสังหารกันต่อให้ดับดิ้นไปเหมือนเจ้าพ่อต่าง ๆ ที่เป็นอดีตไปแล้ว และกำลังเป็นปัจจุบันที่ล่อแหลมอยู่ อาชีพอย่างนี้ไม่ดีแน่ ทั้งร่อแร่อยู่ในปัจจุบัน แล้วก็ยังจะไปร่อแร่อยู่ในนรกอีก

(อย่าไปนึกว่าใคร ๆ ชอบนำนรกมาขู่ พระพุทธเจ้าตรัสว่า **นรกนี้เราเห็นเอง มิใช่ใครบอก**) – –

อาชีพเป็นมือปืนไม่ดีแน่ คนที่จ้างมือปืนก็เป็นคนไม่ดีแน่ ประเทศชาติที่มีมือปืนรับจ้างก็เป็นประเทศชาติที่มีเรื่องสยองขวัญ บัดนี้เรากำลังชื่นชมที่จะฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปีของเราอย่างมโหฬาร ผู้มีอาชีพเป็นมือปืนเลิกอาชีพนี้เสียโดยพลัน หันมาพนมมือไปทางศาสนา ถือดอกไม้ธูปเทียน มือก็จะหอมกรุ่นไปด้วยเครื่องบูชาแทนเหม็นกลิ่นคาวเลือด – –

๒. เลิกอาชีพมือไม่สะอาดต่าง ๆ

อาชีพมือไม่สะอาดต่าง ๆ ซึ่งกำลังเป็นไปอยู่ เช่นปล้นจี้ข่มขี่เป็นต้น โดนกันทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ก็ให้รีบเลิกกันโดยทันทีอย่ารอช้า เพื่อชาวไทยกันเองจะได้ผาสุกในโอกาสฉลองนี้ และชาวต่างประเทศมาท่องเที่ยวก็จะได้รับความผาสุก พากันกลับไปชมว่า บางกอก – ไทยแลนด์ เหมือนเมืองสวรรค์ และเราชาวกรุงรัตนโกสินทร์ก็จะผาสุกสม **โชติช่วงชัชวาล**

ในคำขวัญใหม่ว่า –

ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ในอ่าวมีแก๊ส.

การวางแผนชีวิต

พระศรีวิสุทธิญาณ

(อุบล นนฺทโก)

การวางแผนชีวิต

คนเราเกิดมาแล้ว จะดำรงชีพอยู่ได้โดยสงบสุข ปลอดจากทุกข์ภัยนั้น มิใช่จะทำได้ง่าย ๆ เพราะชีวิตอัตภาพของคนเราต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ อีกหลายอย่าง คือ ต้องอาศัยปัจจัยเครื่องสนับสนุนทั้งภายนอกภายใน, อันปัจจัยภายนอกได้แก่อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อาศัย และยาบำบัดหรือป้องกันโรค แล้วยังต้องมีสุขุปกรณ์ เครื่องอำนวยความสุขสะดวกอื่น ๆ อีกมาก, ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ธรรมะคือความดีต่าง ๆ, หากว่าขาดแคลนปัจจัยทั้ง ๒ หรือว่าบกพร่องอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะดำรงชีพอยู่โดยลำบากยากเข็ญ และอายุย่อมสั้น เพราะฉะนั้น ควรวางแผนการดำเนินชีวิตให้มีหลักมีเกณฑ์ เพื่อจะได้ไม่ลำบากเกินไป.

ในอันดับแรก ควรวางแผนที่หนึ่ง ซึ่งเริ่มต้นด้วยการศึกษาวิชาการต่าง ๆ อันเป็นแนวทางประกอบการงานเพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัยเครื่องหล่อเลี้ยงอัตภาพ อันดับต่อไป ก็ตั้งใจประกอบการงานด้วยความขยันหมั่นเพียร และให้เหมาะเจาะแก่กาลเทศะ ก็ย่อมหาทรัพย์มาจับจ่าย เป็นค่าปัจจัยเหล่านั้น

ได้ และเมื่อได้ทรัพย์มาแล้ว ต้องรู้จักเก็บ รู้จักจ่าย ให้พอเหมาะแก่ฐานะ จึงจะได้รับความสุขทางอัตภาพร่างกายอันเป็นส่วนภายนอก.

แต่ทรัพย์ทั้งหลายที่เป็นภายนอก ไม่อาจบำบัดทุกข์ใจได้ เพราะถึงแม้จะมีทรัพย์สินเงินทองมาก หากจิตยังเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิต เช่นโรคโลภมากอยากได้ไม่รู้จักอิ่ม ไม่รู้จักพอ โรคโกรธ โรคหลง โรคอิจฉา ริษยา พยาบาท เป็นต้น คนเราก็คงยังเป็นทุกข์อยู่นั่นเอง และทุกข์มากกว่าทุกข์ทางร่างกายเสียอีก. ร่างกายและปัจจัยภายนอกขาดตกบกพร่องไปบ้าง ไม่เป็นไร แต่ภายในคือจิตใจ ถ้าบกพร่องคือขาดธรรมะ ไม่คิดถึงธรรมะ จะทำพูดคิดอะไร ไม่คำนึงถึงธรรมะแล้ว ย่อมหาความสุขได้ยาก ตนเองก็ลำบาก คนหมู่มากก็พลอยเดือดร้อน. ฉะนั้น จึงควรรีบแสวงหาปัจจัยภายในคือธรรมะมาหล่อเลี้ยงจิตใจอีกชั้นหนึ่ง.

ก็แลธรรมอันเป็นปัจจัยเครื่องหล่อเลี้ยงจิตใจนั้น ได้แก่กุศลธรรมคือความดี ซึ่งมีอยู่มากอย่างต่างข้อ พอแก่ความต้องการของท่านผู้รักดีทุกชั้น เช่นผู้ที่ยังเป็นเด็ก ๆ อาศัยท่านผู้ใหญ่อยู่ ก็ควรนึกถึงธรรมที่ง่าย ๆ อันได้แก่ "โสวจสฺสตา" ความเป็นคนว่านอนสอนง่าย เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านผู้ใหญ่,

"คารวตา" ความเป็นผู้มีความเคารพต่อท่านผู้ใหญ่ และต่อระเบียบวินัย, "กตญฺญุกตเวทิตา" ความเป็นผู้มีความกตัญญู รู้คุณท่านผู้มีอุปการะแก่ตน และตอบแทนคุณด้วยการประพฤติดี ไม่กระด้าง, "อุฏฺฐานตา" ความเป็นผู้ขยันในการศึกษา และทำธุระในหน้าที่ของตน, "ขมนตา" ความเป็นผู้อดทน ไม่อ่อนแอ ไม่ยอมแพ้ต่อการศึกษา และหน้าที่เป็นต้น. เด็ก ๆ ทุกคนหากยินดี พอใจ ประพฤติธรรมเหล่านี้ ก็ย่อมได้รับความเมตตาปรานีจากท่านผู้ใหญ่ มีความเจริญรุ่งเรืองไปในเบื้องหน้า.

ครั้นโตขึ้นตั้งอยู่ในมัชฌิมวัย สามารถประกอบอาชีพตามลำพังตนได้แล้ว ก็ไม่ทิ้งธรรมะที่เคยปฏิบัติมาแต่เดิม และต้องเพิ่มธรรมะข้ออื่น ๆ เข้าอีก เช่นสัปปุริสธรรม ๗ คือความเป็นผู้รู้จักเหตุ – ผล – ตน – ประมาณ – กาล – ประชุมชน – บุคคล, สังคหธรรม ๔ คือทาน – ปิยวาจา – อัตถจริยา – สมานัตตตา เป็นต้น หากบุคคลมายินดี พอใจ ไตร่ตรองคำนึงถึงธรรมดังกล่าว ก็ย่อมตั้งตนให้เจริญมีหลักฐานมั่นคง เป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล เป็นที่พึ่งของอันโตชนคือคนภายในอันได้แก่มารดาบิดา สามีภรรยา บุตรธิดา บ่าวไพร่ภายในครอบครัว หรือผู้อยู่ภายในความปกครอง และเกื้อกูลแก่

พาหิรชนคือคนภายนอก อันได้แก่ญาติมิตรสหาย และผู้ตกทุกข์ได้ยากทั้งหลาย ตลอดถึงสาธารณชน คือคนทั่วไป ก็พลอยได้รับความช่วยเหลือตามควร.

ครั้นล่วงเลยมาถึงปัจฉิมวัย ก็ตั้งใจรักษาคุณธรรมที่เคยปฏิบัติมาอย่าให้เสื่อม และควรเสริมเพิ่มธรรมข้ออื่น ๆ ให้เหมาะสมแก่ความเป็นผู้ใหญ่วัยชรา เช่นพรหมวิหารธรรม ๔ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อย่าตกอยู่ในอำนาจอคติ คือความลำเอียงไม่เที่ยงธรรม เป็นต้น ก็ย่อมอำนวยผลให้เป็นคนควรแก่การเคารพสักการบูชา เป็นทิฏฐานุคติแบบอย่างอันดีงามของอนุชนสืบไป ก็ย่อมได้ความสุขใจแม้ในบั้นปลายของชีวิต.

เมื่อบุคคลมาวางแผนชีวิตคิดถึงธรรมะ ปฏิบัติธรรมะโดยนัยที่กล่าวมาทุกรุ่นทุกวัย จิตก็ย่อมผ่องใสเอิบอิ่มอยู่ในธรรมคือคุณงามความดี มีความร่มเย็นเป็นสุขทั้งทางกายและทางจิตใจเป็นนิตย์ ได้ในพระพุทธภาษิตว่า

> "คนฉลาด ยินดีในธรรมที่ท่านผู้ประเสริฐคือพระพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ มีความอิ่มใจในธรรม มีใจผ่องใส ย่อมอยู่เป็นสุข ในกาลทุกเมื่อ" ดังนี้.

คือไม่เสื่อมจากความดี เป็นชีวิตที่อุดมสมควรแก่ความเป็นมนุษย์ เป็นคนเต็มคน มีทรัพย์ มีธรรม เครื่องอำนวยความสุขกายสบายจิต.

แต่ความสุขชนิดที่แสดงมานั้น เป็นวัฏฐานุคามิกะ คือไปตามวัฏฏะความหมุนเวียนเปลี่ยนแปรไปตามกระแสคลื่นแห่งวัฏฏะ กล่าวคือกิเลส กรรม และวิบาก หาจัดเป็นความสุขอันแท้จริงไม่, เพราะคนทั้งหลายตลอดถึงเทวดา ที่ว่ามีความสุขที่สุด ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ทั้งที่เป็นของทิพย์ สุขนั้น เกิดแต่รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ทั้งสิ้น ก็แลรูปเป็นต้นนั้น มีสภาพแปรปรวนเป็นธรรมดา เมื่อรูปเป็นต้นแปรไป สุขอันเกิดแต่รูปเป็นต้นก็ต้องแปรเปลี่ยนไปจางหายไป ความทุกข์ก็เข้ามาแทนที่, แต่คนทั้งหลายมักตกอยู่ในภาวะที่เรียกได้ว่า รูปาราโม รูปรโต มีรูปเป็นที่มายินดียินดีหมกมุ่นในรูป ไม่ใช่ ธมฺมาราโม ธมฺมรโต มีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีในธรรม จึงไม่พ้นจากทุกข์ไปได้.

ฉะนั้น ผู้ที่มุ่งความสุขอันเป็นส่วนวัฏฏคามิกะ คือไม่ไปตามวัฏฏะ ควรวางแผนที่สอง ไตร่ตรองถึงธรรมะอันเป็นส่วนวิวัฏฏคามีปฏิปทา คือข้อปฏิบัติให้ถึงวิวัฏฏะ อันได้แก่สมถะ และ วิปัสสนา คือการปฏิบัติธรรมะให้เกิดความ

สงบ และความรู้จริงเห็นแจ้ง.

สมถะนั้น ได้แก่การทำจิตใจให้สงบ ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านไปตามรูปเสียงเป็นต้น เพราะรูปเสียงเป็นต้นนั้น เป็นที่ตั้งแห่งความยินดียินร้ายอันเป็นมูลฐานแห่งการกระทำที่ดีบ้างไม่ดีบ้าง, เป็นชนวน ชวนให้เกิดสุขบ้าง ทุกข์บ้าง แม้สุขที่เกิดแต่รูปเสียงเป็นต้นนั้น ก็เป็นสุขที่จอมปลอม, มิใช่สุขอันแท้จริง, จึงควรทำจิตให้สงบนิ่ง มิให้กระสับกระส่าย มีความเพียร มีสติสัมปชัญญะ ควบคุมจิตให้มีอารมณ์เป็นอันเดียว คือให้มีใจเป็นหนึ่ง อย่าให้เป็นสองใจสามใจหรือหลายใจ. จิตใจที่สงบเป็นหนึ่งนั้น มีกำลังแรงควรแก่การนำไปใช้ในกรณียะนั้น ๆ อุปมาเหมือนน้ำที่ตกจากภูเขา เมื่อคนเราทำเขื่อนกั้นไว้มั่นคง แล้วเปิดช่องให้ไหลเพียงช่องเดียวย่อมไหลเชี่ยวเกิดพลังแรง นำไปใช้ในกิจต่าง ๆ ได้ เช่นกำเนิดไฟฟ้า หรือว่าเจาะศิลาอันแข็งแกร่งให้ทะลุก็ได้ฉันใด จิตใจก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อทำให้เป็นหนึ่งได้แล้ว ใช้แก้ปัญหาประจำวันก็ได้ ใช้เจาะทำลายกิเลสาสวะที่จับจมเหนียวแน่นอยู่ในจิตให้พินาศไปก็ได้.

ส่วนวิปัสสนานั้น ได้แก่การนำเอาจิตที่สงบเป็นหนึ่งนั้นมาส่องดูสภาวธรรม และไตรลักษณ์, ก็ย่อมเกิดปัญญาความรู้

ทั่ว หรือวิปัสสนาความเห็นแจ้ง. กล่าวคือความแก่เจ็บตายอันมีอยู่เป็นธรรมดา ทั้งแก่ตนและคนอื่น, และดูไตรลักษณ์คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความไม่มีตัวตน ในสังขารและในธรรมทั้งปวง โดยเฉพาะทรงสอนให้ดูเบญจขันธ์ อันย่นเรียกว่า "รูป – นาม" หรือ "นาม – รูป" นี้ ให้เห็นว่า อะไรเป็นรูป ? อะไรเป็นนาม ? จนไม่หลงในรูปนาม. รูปนามทั้งสองนี้อาศัยซึ่งกันและกัน. มีความแปรปรวน ไม่คงทน หรือทนอยู่ไม่ได้ ไร้อัตตา. มีเกิด – ดับ ๆ ทุกขณะ. เมื่อกำหนดดูเรื่อยไปก็จะเห็นว่ามีแต่ดับไปหายไป เหมือนน้ำค้างที่ปลายใบหญ้าใบไม้พอตะวันสายก็ค่อยแห้งหายไปฉะนั้น. ครั้นเห็นนามรูปไม่เที่ยงเช่นนี้ ก็ย่อมมีความเบื่อ คลายความยินดีถึงวิมุตติ ก็เป็นอันหลุดพ้นจากทุกข์ในวัฏฏะโดยประการทั้งปวง.

บุคคลผู้ปฏิบัติโดยความยินดี พอใจไตร่ตรอง คำนึงถึงธรรมอันเป็นส่วนวิวัฏฏะ คือสมถะและวิปัสสนา จึงได้ชื่อว่า "ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ผู้มีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในธรรม" อย่างแท้จริง, ผู้เช่นนี้แหละ ชื่อว่าไม่เสื่อมจากพระสัทธรรมอย่างแท้จริงด้วย, เพราะเขาได้ประสบพระสัทธรรม กล่าวคือ โพธิปักขิยธรรม ธรรมะอันเป็นฝ่ายโพธิ

ความตรัสรู้สัจจะ และได้บรรลุถึงโลกุตตรธรรม คือธรรมอันพ้นจากโลกวัฏฏะความหมุนเวียนในโลก.

รวมความว่า บุคคลเกิดมาแล้วต้องประสบทุกข์ทั้งทางกายทางใจ จำต้องวางแผนหาทางแก้ไขกันจนตลอดชีวิต ทุกข์ทางกายเกิดขึ้นเพราะขาดแคลนปัจจัย ๔ เป็นต้น ก็ต้องหาหนทางแก้ด้วยการแสวงหาปัจจัย ๔ มาหล่อเลี้ยงร่างกายไว้. ส่วนทุกข์ทางใจเกิดขึ้นเพราะขาดแคลนธรรมะ คือคุณงามความดี, แม้ร่างกายบริบูรณ์ด้วยปัจจัย ๔ แต่ถ้าใจขาดคุณความดีแล้ว ก็ย่อมหาความสุขได้ยาก เพราะใจที่ขาดธรรมะเป็นใจที่ร้อน เมื่อใจร้อนกายก็พลอยร้อนไปด้วย จะกินจะยืนเดินนั่งนอน ก็ไม่เป็นสุข ทั้ง ๆ ที่มีกินมีใช้บริบูรณ์, ฉะนั้นต้องหาวิธีแก้ด้วยการแสวงหาธรรมะ คือความดีให้มีไว้ประจำใจ ตามความเหมาะสมแก่ฐานะภาวะ เพศภูมิของตน ๆ เช่นธรรมะข้อว่าด้วยความเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ไม่ดื้อด้านจนกระทั่งเหลือขอ, ความขยัน ความเป็นคนมีเหตุผล ความรู้จักประมาณตน รู้จักอิ่มรู้จักพอ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, ความมีเมตตาปรานี ความเที่ยงธรรม ไม่ลำเอียง, ความรู้จักใช้สติคิดให้ดีเสียก่อนจึงทำ จึงพูด ควบคุมจิตมิให้คิดฟุ้งเฟ้อข่มจิตให้สงบ และใช้จิตอันสงบประกอบด้วยปัญญา พิจารณา

ดูให้รู้จริงในเรื่องความแก่ เจ็บ ตาย เห็นแจ้งในเรื่องรูป – นาม ทั้งปวง เมื่อบุคคลมามีความยินดี พอใจไตร่ตรอง คำนึงถึงธรรมต่าง ๆ ดังกล่าวมา ก็ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัท-ธรรม คือความดี มีแต่ความสุขทั้งทางโลก – ทางธรรม ทั้งชั้นต่ำ – ชั้นกลาง – และชั้นสูงสุด.

ชีวิตของมนุษย์ที่ได้ดำเนินตามระเบียบแบบแผน ตั้งแต่ต้นจนตลอดสายดังบรรยายมานี้ นับว่าเป็นชีวิตที่ดี เป็นที่ปรารถนาของสัตบุรุษพุทธบัณฑิตทั่วไป ทุก ๆ คนก็น่าจะลองวางแผนชีวิตของตน ๆ ตามแนวนี้ดูบ้าง อย่ามัวแต่มุ่งวางแผนครอบครัวกันอยู่เพียงอย่างเดียว.

ข้อคิด

พระอมรโมลี

(จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต)

รู้วินัยไว้ฝึกกายวาจา

รู้ธรรมะไว้ฝึกใจ

คนอื่นเป็นเครื่องส่อง

ให้เห็นตนเอง ดีที่สุด.

มาดี อยู่ดี ไปดี

พระบัญญาภิมณฑ์มุนี

(บุญเรือน ปุณฺณโก)

มาดี อยู่ดี ไปดี

เมื่อมาก็มาด้วยความตั้งใจดี ประกอบด้วยศรัทธาปสาทะในอันที่จะบำเพ็ญคุณงามความดี

เมื่ออยู่ก็อยู่ด้วยใจอันประกอบด้วยศรัทธาปสาทะตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี

เมื่อไปก็ไปด้วยความปลื้มปีติที่ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติดี

ชื่อว่า มาดี อยู่ดี ไปดี.

ข้อคิด

พระมงคลรัตนมุนี

(บุญยนต์ ปุญฺญาลโย)

ข้อคิด

ข้อความต่อไปนี้ ได้เก็บคัดมาจากที่ต่าง ๆ กัน หวังว่าคงจะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านอยู่บ้างไม่มากก็น้อย เมื่ออ่านแล้วต้องคิดจึงจะเกิดความรู้ความฉลาด ความสามารถและปัญญาแก่ตน อ่านแล้วทิ้ง ก็เท่ากับโยนเข็มลงในท้องทะเล ไม่ได้ทั้งประโยชน์และความรู้

๑) ต้องเข้มแข็งเมื่อถึงเวลาต้องใช้อำนาจ แต่ควรให้เป็นไปในทางที่ถูก แต่อย่าแข็งกระด้าง

๒) ความกล้าหาญ ต้องมีความอาจหาญเป็นคู่กัน จึงจะสำเร็จผลที่มุ่งหมายไว้ ความบากบั่นมุ่งมั่นแต่จะให้สำเร็จ ไม่ย่อท้อถอยหลัง จัดเป็นความอาจหาญ

๓) คนไม่นำพากิจธุระ มักพอใจพูดแก้ตัวว่า ไม่มีเวลาจะทำ อันที่จริงเขาอยากจะอยู่เปล่าเท่านั้น ไม่เจริญตลอดตาย

๔) ไม่มีอะไรเสียยิ่งไปกว่าเสียความไว้ใจในความคิดของตนเอง โดยคิดจะทำอย่างหนึ่งแล้ว กลับคิดจะทำอย่างอื่นตกลงเป็นอันไม่ได้ทำสักอย่าง

๕) ในทางคดี ความเป็นคนหูเบาเชื่อง่าย ๆ ของผู้ใหญ่ อาจทำให้ลงโทษคนไม่มีความผิดก็ได้

๖) ปัญญานั้น เหมือนคันชั่ง ต้องทรงไว้ให้เหมาะเจาะ จึงจะสำเร็จเป็นผลแก่บุคคลทั่วไป

๗) อรติ โลกนาสิกา ความริษยาเป็นเหตุให้โลกฉิบหาย

นายพรานผู้หนึ่ง คอยแอบอยู่ที่ต้นไม้มะลื่นซึ่งหมู่เนื้อชอบกิน เมื่อเนื้อเข้ามากินผลมะลื่นก็พุ่งหอกฆ่า วันหนึ่งนายพรานเห็นเนื้อโพธิสัตว์คะยั้นคะยออยู่ ไม่เข้าไปกินผลมะลื่นนั้น นายพรานจึงเก็บผลมะลื่นขว้างไปที่เนื้อโพธิสัตว์ ๆ แลเห็นนายพรานจึงกล่าวคำเยาะเย้ย แสดงความรู้เท่าทัน แล้วไปเสีย นายพรานพุ่งหอกไปก็ไม่ถูก ขอให้คิดดูเอง.

บวชดี บวชได้

พระโสภณคณาภรณ์

(ระแบบ ฐิตญาโณ)

บวชดี บวชได้

คำว่าบวชออกมาจากคำว่า บัพพัชชา แปลว่าการถือบวช เป็นอุบายวิธีในการที่จะให้เกิดผลในทางเว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน จัดเป็นหลักที่ท่านสัตบุรุษบัญญัติไว้ประการหนึ่ง การบวชจึงเป็นความนิยมของชนเผ่าอารยัน ก่อนสมัยพุทธกาลนานไกล จนถึงพวกพราหมณ์ได้แบ่งชีวิตของพวกตนไว้เป็น ๓ ช่วงใหญ่ ๆ คือ

๑. พรหมจารี เป็นวัยเด็กมีหน้าที่ในการศึกษาเล่าเรียนตามสมควรแก่วรรณะของตน

๒. คฤหัสถ์ อยู่ครอบครองเรือน ตั้งตนให้เป็นหลักฐานเป็นครอบครัว มีบุตรภรรยา โดยเฉพาะพราหมณ์แสวงหาบุตรกันมาก เพราะถือว่าบุตรสามารถป้องกันพ่อแม่ไม่ให้ตกนรกได้

๓. วนปรัตถ์ หลังจากผ่านชีวิตการครองเรือนมานานพอควรแล้ว เมื่อเห็นว่าผมบนศีรษะหงอกแล้ว พวกพราหมณ์จะออกแสวงหาความสงบ ด้วยการเที่ยวจาริกแสวงบุญบ้างหาความสงัดตามป่าบ้าง

๔. สันนยาสี หากมีศรัทธาในความสงัดกายใจ จะออกบวชเป็นนักบวชประเภทต่าง ๆ ตามความเชื่อถือ บำเพ็ญเพียรเพื่อให้เกิดความสงบจิตตามลัทธินิยมของตน

การเสด็จออกผนวชของเจ้าชายสิทธัตถะ คงอาศัยแนวคิดที่ถือปฏิบัติกันในสมัยนั้น แต่ทรงกำหนดแนวทางและเป้าหมายที่สูงขึ้นเท่านั้นเอง เมื่อพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้น มีคนนิยมบวชกันตามลำดับ วิธีรับคนเข้าบวชในพระพุทธศาสนาจึงได้เปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็นในยุคสมัยนั้น ๆ จนมายุติด้วยหลักการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา อย่างที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เมื่อการบวชได้รับความนิยมสูงขึ้น พร้อมกับการแพร่หลายของพระพุทธศาสนา แรงกระตุ้นให้เกิดค่านิยมว่าลูกผู้ชายทุกคนต้องบวชเสียก่อน จึงได้เกิดขึ้นในประเทศไทยด้วยอาศัยเหตุปัจจัยสมัยพุทธกาล หลังพุทธกาล และปัจจัยทางสังคมของไทยเองด้วย เช่น

๑. พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า บุคคลผู้ต้องการจะตอบแทนบุญคุณของบิดามารดาให้สมบูรณ์ได้ ต้องทำด้วยการแนะนำมารดาบิดาให้ตั้งอยู่ในธรรม ซึ่งการจะทำได้เช่นนั้น ผู้เป็นลูกต้องบวชตนเองในพระพุทธศาสนา

๒. พระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากได้บำรุงพระพุทธ-

ศาสนาในด้านต่าง ๆ แล้ว ได้เรียนถามพระโมคคัลลีบุตรติสส-เถระว่า การกระทำต่าง ๆ ของพระองค์เช่นนี้ ช่วยให้พระองค์ได้ชื่อว่าเป็นญาติของพระพุทธศาสนาแล้วหรือยัง ซึ่งพระเถระได้ถวายพระพรว่า หาได้ชื่อว่าเป็นญาติพระศาสนาไม่ เป็นได้แต่เพียงผู้บำรุงพระพุทธศาสนาเท่านั้น เมื่อรับสั่งถามว่า ทำอย่างไรจึงจะได้ชื่อว่าเป็นญาติกับพระพุทธศาสนา พระเถระถวายพระพรว่า ต้องบวชตนเองหรือลูกหลานในพระพุทธ-ศาสนา จึงได้ชื่อว่าเป็นญาติกับพระพุทธศาสนา ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราช รับสั่งให้พระราชโอรสพระราชธิดาผนวชในพระพุทธศาสนา

๓. พระมหาธรรมราชาลิไท และพระเจ้าอยู่หัวบรมไตร-โลกนาถ ได้ทรงนำข้าราชการบริพารบวชในพระพุทธศาสนาอยู่ระยะหนึ่ง จนถึงกับมีพระบรมราชโองการประกาศว่า คนที่จะเข้ารับราชการจะต้องผ่านการบวชมาก่อน ไม่เช่นนั้นจะเข้ารับราชการไม่ได้

๔. หนังสือต่าง ๆ ไทยนิยมอ่านกันในสมัยก่อน เช่นเรื่อง "สุบินกุมาร" เป็นต้น บอกว่า เมื่อสุบินกุมารบวชเป็นสามเณรนั้น ด้วยอานิสงส์ที่เกิดขึ้นจากการบวชของสามเณรทำให้บิดาซึ่งตกนรกอยู่หลุดพ้นจากขุมนรก กลายเป็นเปรต

เมื่อมาแสดงตัวแก่สามเณรและได้อนุโมทนาส่วนบุญอีกครั้งหนึ่ง ทำให้เกิดเป็นเทพบุตรไปเลย

๕. สังคมไทยในอดีต แหล่งการศึกษาอันเป็นที่รวมแห่งสรรพวิชาทุกอย่างอยู่ที่วัด คนที่ต้องการความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ จึงนิยมเข้าบวชเพื่อศึกษาหาความรู้ จนถึงกับพูดกันติดปากว่า "บวชเรียน สึกหา" เนื่องจากการบวชที่กำหนดกันไว้ว่า ลูกผู้ชายทุกคนต้องบวช ผู้ที่บวชส่วนมากจึงต้องสึกหลังจากได้บวชแล้ว ๓ เดือนหรือก่อนนั้น ถ้าไม่ต้องการอยู่นานหรือบวชตลอดไป ไม่นิยมบวชกันนานนัก จนถึงกับมีคำเตือนสติไว้ว่า "ตื่นแต่ดึก สึกแต่หนุ่ม"

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ทำให้การบวชกลายเป็นจุดสำคัญของชีวิตลูกผู้ชาย แต่ก่อนนั้นใครยังไม่ได้บวชถือว่าเป็นคนดิบ คนบวชแล้วถือว่าเป็นคนสุก คนที่บวชมาแล้วได้ฐานะพิเศษจากสังคมจนถึงเรียกว่าบัณฑิต ต่อมาเรียกเลือนมาเป็นทิด ฐานะทางสังคมของทิดจะสูงขึ้นกว่าก่อนบวช ทิดจึงอยู่ในฐานะพร้อมที่จะแต่งงาน รับราชการ มอบหมายให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ จากครอบครัว เพราะผ่านการบวชเรียนมาแล้ว

ปัจจุบันนี้ แม้ว่าปัจจัยเกี่ยวกับการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่สำหรับผู้ต้องการศึกษาพระพุทธศาสนา รักษา

ประเพณี ต้องการทดแทนบุญคุณของบุพการี ทำหน้าที่เป็นศาสนทายาท และเพื่อยกระดับชีวิตของตนให้สูงขึ้น ยังคงนิยมบวชกันอยู่มาก แต่ที่น่าสังเกตคือ

"คนในสมัยปัจจุบันบวชมาก แต่บวชน้อย" คือจำนวนคนที่บวชมาก แต่จำนวนวันที่อยู่ในเพศของนักบวชน้อย ทำให้โอกาสเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต้องเสียไป สึกออกไปแล้วก็ไม่ได้มีอะไรที่เด่นขึ้นกว่าเมื่อยังไม่ได้บวช ทำให้คนทั้งหลายแบ่งประเภทคนบวชเอาไว้มาก เช่น "บวชนี้บวชลอง บวชครองประเพณี บวชหนีสงสาร บวชผลาญข้าวสุก บวชสนุกตามเพื่อน บวชเปื้อนศาสนา" เหตุนี้ทิดบางคนที่สึกออกไป แต่ไม่ได้ทำตัวให้เหมาะสมกับที่คนได้บวชมาแล้ว จึงถูกตำหนิว่า "บวชเสียข้าวสุก หรือบวชเสียผ้าเหลือง"

ด้วยเหตุนี้ คนเราจะบวชด้วยวัตถุประสงค์อย่างไรก็ตาม จึงควรบวชให้ดี แม้จะเริ่มต้นด้วยการบวชตามประเพณี หรือทำตามขอร้องของมารดาบิดาก็ตาม เพื่อจะไม่ให้ถูกกล่าวหาว่าบวชเสียผ้าเหลือง หรือเสียข้าวสุกดังกล่าว ผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจึงต้องตระหนักในภาระหน้าที่ อันตนพึงกระทำให้เหมาะควรแก่โอกาสพิเศษแห่งชีวิต ด้วยการปฏิบัติตนในทางที่ถูกที่ควรในวาระต่าง ๆ ดังนี้ คือ

๑. เตรียมตัวเพื่อบวช หลังจากได้เข้าถวายตัวเพื่อบวชในวัดใดวัดหนึ่งแล้ว ผู้ที่จะบวชควรมีความตั้งใจจริงพอสมควร ด้วยการฝึกท่องคำกล่าวขอบวชให้จำได้แม่น และว่าถูกต้องตามฐานกรณ์แห่งการออกเสียง มีความพยายามที่จะว่าให้ถูกต้องที่สุดเท่าที่จะทำได้ และควรหัดท่องบททำวัตรเช้าเย็น บทปฏิสงฺขาโย อชฺช มยา... ซึ่งจำต้องใช้หลังจากบวชเสร็จให้ชำนาญ หากมีอุตสาหะที่จะท่องบทอนุโมทนา พาหุํ อภิธรรม ๗ คัมภีร์ ได้ก็จะเป็นการดี สำหรับวัดที่จำต้องสวดเรื่องเหล่านี้ เพื่อสร้างความเคยชินใหม่ ถ้าเป็นไปได้ควรเข้าอยู่วัดสักระยะหนึ่งก่อนวันบวช ซึ่งปัจจุบันยังนิยมทำกันทั่ว ๆ ไปในชนบท

๒. หลังจากบวชแล้ว ต้องสร้างความสำนึกว่า บัดนี้เรามีเพศต่างจากชาวบ้านแล้ว อาการกิริยาอันใดที่เหมาะควรแก่ความเป็นสมณะ เราจะต้องพยายามปฏิบัติตามนั้น การตั้งใจศึกษา สอบถามต่อพระเถระที่บวชมาก่อนจึงมีความจำเป็นมาก ต้องนึกอยู่เสมอว่า ชาติหนึ่งนั้นเรามีโอกาสเพียงครั้งเดียวเท่านั้นที่จะได้บวชในพระพุทธศาสนา เมื่อบวชมาแล้วต้องพยายามเป็นพระ เป็นสามเณรที่ดีให้ได้

๓. กิจวัตรที่ต้องกระทำ เมื่อบวชมาแล้วชื่อว่าได้ยอมรับปฏิบัติกิจวัตรต่าง ๆ ที่ทางวัดยึดถือประพฤติปฏิบัติกัน ซึ่ง

กิจวัตรเหล่านี้ส่วนมากแล้วจะเหมือน ๆ กันทุกวัด จะแตกต่างกันบ้างก็เพียงข้อปลีกย่อยเท่านั้น คือ

๓.๑ ทำวัตรเช้า–เย็น ซึ่งบทสวดทำวัตรเช้า–เย็น เน้นหนักไปทางสรรเสริญพระรัตนตรัย และได้ความรู้ความเข้าใจสัจจธรรมแก่ผู้สาธยาย สวด ซึ่งสำหรับท่านที่มีความตั้งใจดีจริง ๆ แล้ว จะใช้เวลาไม่มากนักก็สามารถท่องจำได้ เมื่อจำได้เวลาสวดมนต์นั่งหลับตา จะรู้สึกว่าได้สัมผัสความสงบพิเศษ แม้ว่าเรื่องที่สวดจะไม่เข้าใจว่าแปลอย่างไรก็ตาม

๓.๒ ศึกษาพระธรรมวินัย ท่านที่บวชเข้ามาจะต้องสำนึกถึงหน้าที่หลักของตนไว้ คือหน้าที่ของพระสงฆ์ ที่ท่านกำหนดไว้ว่า "พระสงฆ์คือหมู่ชนที่ศึกษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนบุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามด้วย" การปฏิบัติด้วยตนและสั่งสอนบุคคลอื่น จำต้องอาศัยการศึกษาให้รู้ด้วยตนเองเสียก่อน การศึกษาพระธรรมวินัยมักมีปัญหาอยู่เสมอ ส่วนมากพระที่บวชเข้ามาบางท่าน จะสนใจอย่างจริง ๆ เพียงไม่นานนัก ต่อแต่นั้นความสนใจจะอ่อนลง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมถอยแห่งเจตนารมณ์ของการบวช ที่มีหลักอยู่ว่า "บวชเรียน" อันตรายในเรื่องนี้ที่ควรระวัง คือ

– ไม่เห็นประโยชน์ที่ตนจะได้จากการเรียนพระธรรมวินัย หรือประเมินตนเองสูงเกินไปที่จะต้องเข้าเรียนในชั้นอย่างนักเรียน

– เห็นแก่ความสะดวกสบาย ไม่อดทนต่อคำสั่งสอน เกิดเบื่อหน่ายระอา เพราะก่อนจะมาบวชมีแต่ตนสอนคนอื่น พอถูกสอนเข้าเลยจมไม่ลง

– ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูงผลัดเปลี่ยนกันมาเยี่ยม โดยไม่รู้ว่าอะไรควรไม่ควร ทั้ง ๆ ที่อยู่ร่วมกันมาเป็นเวลานาน ให้พระของตนได้มีโอกาสสงบใจศึกษาพระธรรมวินัย ตามสมควรแก่ภาวะ ในระยะเวลาอันไม่นานนักก็ทำไม่ได้ นี่คือความรักความห่วงใยที่ขาดเหตุผล แทนที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่พระบวชใหม่ กลับทำลายเวลาที่มีอยู่น้อยอยู่แล้วของพระให้สิ้นไป เพราะมัวคุยกับญาติโยมอยู่ หนักเข้าพระบวชใหม่เลยไม่ต้องได้เรียนกัน ครบกำหนดก็สึกออกไปในฐานะของคนที่เคยบวช แต่สิ่งที่ได้เรียนมากลับน้อยยิ่งกว่าวันเวลาที่บวชเสียอีก ช่างน่าเสียดายยิ่งนัก

๓.๓ พระนวกะ จะต้องสร้างสำนึกพิเศษขึ้นมาให้ได้ว่าบัดนี้เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว อาการ กิริยา หน้าที่อันใดของสมณะ เราต้องทำอาการกิริยาหน้าที่เหล่านั้น เรื่องนี้คน

ไทยมักจะแพ้คนอิสลาม เพราะศาสนาอิสลามเขาถือบวชกันปีละหนึ่งเดือน แต่คนเราเกิดมาชาติหนึ่งบวชได้เพียงไม่กี่วัน จึงควรใช้โอกาสนั้นเพื่อภาระหน้าที่ของความเป็นพระโดยเฉพาะ และควรจะเน้นหนักในหน้าที่ศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นหลัก

๓.๔ ความเคยชินจากสมัยเป็นฆราวาสอีกประการหนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นปัญหาสำหรับผู้บวช คือการบริโภคอาหาร ใช้เครื่องนุ่งห่ม เสนาสนะ ยา ไม่ได้พิจารณาเสียก่อน ผู้ที่บวชจะต้องพิจารณาปัจจัย ๔ ตามบทที่ท่านกำหนดไว้ทั้งในขณะรับบริโภคใช้สอย และหลังจากนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคปัจจัย ไม่ให้เป็นอันตรายในข้อว่า เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทนความอดอยากไม่ได้ และเพลิดเพลินในกามคุณ ทะยานอยากได้สุขยิ่ง ๆ ขึ้นไป ครอบงำจิตได้ พระรูปใดบริโภคปัจจัย ๔ โดยขาดการพิจารณาท่านปรับเป็นอาบัติทุกกฏทุกคราวไป จึงเป็นเรื่องที่ควรระวังไว้

๓.๕ กิริยามรรยาทบางอย่าง หากว่าอยู่ในที่อยู่ของตนก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่บางคราวตนเองอยู่ในสายตาของคนอื่น จึงจำต้องระวังรักษามารยาทบางอย่าง ที่ท่านเรียกว่า อาจาระ คือมรรยาทที่ควรประพฤติ เพื่อไม่ให้บกพร่องในด้านอาจาระ

เช่นการเดินสูบบุหรี่ ขาดการสำรวมระวังกิริยามือ เท้า การมอง พูด คุย นุ่งห่มเป็นต้น ซึ่งหลักทางพระพุทธศาสนานั้นในชั้นของมรรยาททางสังคม ต้องการจะให้ผู้ที่บวชเข้ามาเป็นผู้ดีชั้นสูง เพราะเมื่อบวชมาแล้วตั้งอยู่ในฐานะแห่งปูชนียบุคคลของพุทธมามกะทั้งหลาย ซึ่งความเปลี่ยนแปลงฐานะเพราะการบวชนั้น เป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมาก ความบกพร่องเมื่อบวชใหม่ ๆ จึงได้รับความเห็นใจและให้อภัย แต่เมื่อผ่านวันเวลามาพอสมควรแล้ว ยังไม่มีอะไรดีขึ้น จะทำลายความรู้สึกเคารพ นับถือ ศรัทธาของชาวบ้านอย่างรุนแรง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกเหล่านี้ เป็นผลที่พระทุกรูปจะต้องรับผิดชอบร่วมกันด้วยเหตุนี้

"การว่ากล่าวตักเตือนกัน ให้สติกัน แม้แต่การตำหนิเมื่อมีการกระทำที่ควรตำหนิ ไม่ว่าของใครก็ตาม จึงมีความจำเป็น ข้อสำคัญขอให้ตำหนิคนที่ควรตำหนิ ในเรื่องที่ควรตำหนิ ยกย่องคนที่ควรยกย่อง ในเรื่อง กาล ที่ควรยกย่องเท่านั้น ย่อมไม่ถูกตำหนิจากบัณฑิตทั้งหลายผู้ใคร่ครวญพิจารณาแล้ว"

คนเราจะบวชน้อยหรือบวชมากไม่สำคัญ ข้อสำคัญอยู่ที่ในขณะที่บวชอยู่นั้นได้ประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรมีความสำคัญมากกว่า หากว่าใครก็ตามทำหน้าที่ของตนในฐานะของพระได้

ทั้ง ๓ ฐานะดังกล่าวแล้ว ท่านผู้นี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้บวชดี จะสึกไปหรือยังอยู่ในเพศของพระ จะนึกถึงอดีตของตนด้วยความภาคภูมิใจ เพราะการปฏิบัติตนดีตามพระวินัย ย่อมมีความไม่เดือดร้อนใจ และความปราโมทย์เป็นผล

สำหรับท่านที่จะต้องลาสิกขาบทออกไป ซึ่งอันที่จริงเป็นเรื่องธรรมดามาก เพราะเมื่อค่านิยมในการบวชของคนไทยเป็นเช่นที่กล่าวในตอนต้น คนที่บวชเข้ามาจึงต้องสึกให้มากควรเหลือไม่เกิน ๖ เปอร์เซ็นต์ของผู้บวชทั้งหมดในแต่ละปี เพราะสำหรับค่านิยมดังกล่าวนั้น บวชมาแล้วไม่มีคนสึก หรือสึกกันหมดไม่มีคนอยู่ต่อ เป็นอันตรายร้ายแรงถึงความเสื่อมสลายแห่งพระศาสนาทั้งนั้น การลาสิกขาจึงเป็นความจำเป็น แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อสึกออกไปแล้ว มีความเปลี่ยนแปลงในทางดีขึ้นหรือไม่ เพราะหลังจากสึกออกไปแล้ว ฐานะที่ตนได้รับจากสังคมคือ "บัณฑิต หรือ ทิด" ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ได้จากคุณธรรมความดี ซึ่งแน่นอนว่าผู้สึกออกไปควรมีคุณธรรมหรือความดี พอที่จะไม่รู้สึกเขินเมื่อมีคนเรียกทิด หรือแม้ไม่เรียก แต่บอกว่าตนได้เคยบวชเรียนมาแล้ว อย่างน้อยก็อย่าถึงกับให้คนอื่นกล่าวตำหนิว่า "บวชเสียผ้าเหลือง" อย่างที่นิยมพูดกันเมื่อพบคนที่สึกออกมากลับแย่กว่าตอนที่ไม่ได้บวช

เสียอีก

สิ่งที่ควรติดไปหลังจากลาสิกขา ท่านแนะให้เอาตัวหนอนสาคูเป็นตัวอย่าง หนอนชนิดนี้โอกาสหนึ่งแกจะเข้าบวชคือหมกตัวอยู่ในต้นสาคูระยะหนึ่ง จนเกิดความเปลี่ยนแปลงทางกายกลายเป็นผีเสื้อในที่สุด ท่านจึงบอกว่าคนบวชแล้วควรเปลี่ยนแปลงเหมือนหนอนที่กลายเป็นผีเสื้อ ด้วยการละทิ้งความเคยชินบางอย่างของหนอนได้ เช่น

– เคยกินของสกปรกก็ไม่กินอีกแล้ว คนที่ลาสิกขาออกไปก็เหมือนกัน ก่อนเข้าบวชอาจมัวเมาในอบายมุข ด้วยการเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำการงาน เที่ยวกลางคืน เมื่อบวชเรียนมาจนทราบว่าอะไรควรไม่ควรแล้ว แม้ละเลิกไม่ได้ทีเดียว ก็อย่าให้ถึงกับเป็นนักเลงในเรื่องเหล่านั้น การเลิกละได้แสดงถึงผลที่สมบูรณ์จากการได้บวชมาแล้ว

– หนอนที่กลายเป็นผีเสื้อ กลับนิยมดอมดมของหอมดอกไม้ต่าง ๆ ฉันใด ผู้ที่ลาสิกขาไปควรนิยมความดีงาม ในด้านมรรยาท ความมีระเบียบวินัย จนถึงสามารถทำใจให้อยู่เหนืออารมณ์บางอย่างได้บ้าง ไม่เข้าคลุกคลีเกี่ยวข้องกับเรื่องที่อาจก่อให้เกิดความเสื่อมเสียแก่ตน และส่วนรวม

– หนอนที่กลายเป็นผีเสื้อสามารถบินไปได้ คนที่ลาสิกขาออกไปจึงควรปรับระดับจิตของตนให้สูงขึ้น ด้วยการยึดหลักของฆราวาสธรรม ๔ ประการ คือ

๑. **สัจจะ** แสดงความจริงใจต่อตนเอง คนอื่น หน้าที่การงานที่ตนต้องทำ จนถึงประเทศชาติ ศาสนา

๒. **ทมะ** พยายามฝึกปรือตนเอง ให้เหมาะสมแก่ฐานะของพุทธมามกะ พลเมืองดี จนถึงรู้จักหักห้ามใจตนเอง คือควบคุมความคิดบางอย่างได้ ไม่ลุอำนาจแก่อารมณ์ไม่ดีที่เกิดขึ้น

๓. ขันติ มีความอดทนต่อความวิปริตของธรรมชาติ ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นทางกาย จากการทำงาน หรือโรคภัยเบียดเบียน และการกระทบกระทั่งจากความก้าวร้าว รุกรานของคนอื่น

๔. จาคะ มีอัธยาศัยไมตรีต่อคนอื่น พร้อมที่จะเสียสละเพื่อสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์ในการที่ควรสงเคราะห์ โดยไม่ทำตนเองให้ต้องเดือดร้อนเพราะการสงเคราะห์เป็นเหตุ

เนื่องจากการยอมรับนับถือจากสังคม หลังจากที่ได้ลาสิกขาออกมาแล้ว เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมดังกล่าวแล้ว การงานบางอย่างที่เกี่ยวกับศาสนา เช่นเรื่องศาสนพิธี การอาราธนาศีล อาราธนาธรรม อาราธนาพระปริตร การจัดเตรียมพิธี

สงฆ์ต่าง ๆ ท่านที่เคยบวชมาแล้วจะต้องทำให้ได้ เพราะคนทั่วไปเชื่อว่าทำได้ หากทำอะไรไม่ได้เลยแล้ว ย่อมได้ชื่อว่าเป็นการทำลายศรัทธาของคนอื่นที่เคยมีต่อตน และทำให้คนมองวัด ศาสนาในทางลบ และอาจจะเลยไปถึงไม่ศรัทธาที่จะให้ลูกหลานของตนบวช เพราะเขาไม่เห็นผลประโยชน์จากการบวช การแสดงออกถึงความรู้ ในหลักธรรมทางศาสนา ประพฤติได้ ทำได้ในเรื่องบางเรื่อง จึงเป็นการช่วยเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา ตนเองได้เป็นอย่างดี อันเป็นภาระหน้าที่ซึ่งคนที่บวชเข้ามาแล้ว จะต้องช่วยเหลือกันในการสร้างภาพพจน์ที่ดีดังกล่าว ในฐานะของศาสนทายาท

เมื่อลาสิกขาออกไปแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นบัณฑิตในสังคม ซึ่งจำต้องแสดงความเป็นบัณฑิตออกมาในด้านความมีคุณธรรม ในทางที่อาจครองใจคนอื่นได้ ด้วยอาศัยหลักของพุทธวิธีครองใจคน ซึ่งถือว่าเป็นความเมตตามหานิยม สำหรับคนที่ต้องการความรัก ความเคารพนับถือ ยกย่องจากสังคม ทั้งนี้อาจทำได้ด้วยการยึดหลักแห่งสังคหวัตถุธรรม ๔ ประการ คือ

ทาน ยินดีในการให้การสงเคราะห์อนุเคราะห์ ในยามที่คนอื่นขาดแคลน จำเป็นต้องได้การช่วยเหลือ และเพื่อบูชาคุณความดีของท่านผู้มีคุณธรรมความดีต่อตน สังคม เช่นให้แก่

มารดาบิดา พระภิกษุสามเณร สาธารณกุศลต่าง ๆ และบำรุงรัฐด้วยการเสียภาษีเป็นต้น

ปิยวาจา เมื่อต้องเกี่ยวข้องพูดจากับคนอื่น ก็พูดด้วยความรัก ความหวังดี มีถ้อยคำไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี เป็นจริงที่มีประโยชน์แก่ผู้ฟัง

อัตถจริยา ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ

สมานัตตตา วางตนสม่ำเสมอต่อคนอื่น ไม่ว่าในยามสุขยามทุกข์ ไม่ถือตัวดูหมิ่นคนอื่น

โลกคือหมู่มนุษย์สัตว์ที่อยู่ร่วมกัน จะดำเนินไปโดยปกติสุขไม่ได้เลย หากบุคคลที่เป็นสมาชิกของโลกขาดแคลนธรรมเหล่านี้ เนื่องจากธรรมเหล่านี้มีอยู่พอสมควร ความรัก ความเคารพ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และความสามัคคี การสงเคราะห์กันยังคงมีอยู่พอสมควร เพราะคนแต่ละคนมีหลักธรรมเหล่านี้อยู่มากบ้างน้อยบ้างนั่นเอง

ความสมบูรณ์แห่งชีวิต คือความสมบูรณ์ด้วยความรู้ความประพฤติของตน ที่แสดงออกมาได้ ไม่ว่าจะอยู่ในฐานะใดก็ตาม การบวชของใครก็ตามที่ทำได้ดังกล่าวมาชื่อว่า "บวชดี

และบวชได้" ซึ่งบุคคลทั้งหลายจะต้องพยายามหาคำตอบว่าเราบวชประเภทไหน ?

พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร
นายเฉลียว โพธิเกษม ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๓/๖/๒๕๒๕

